

Urszula SZACHOWICZ, Irena NIEDŹWIECKA-FILIPIAK

Uniwersytet Przyrodniczy
Wydział Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji
Wrocław, Polska
e-mail: szachowicz@o2.pl

KRAJOBRAZ KULTUROWY WSI KRASIEJÓW ZE SPECYFICZNĄ FUNKCJĄ EKSPOZYCJI DINOZAUROW

słowa kluczowe: dinozaury, Krasiejów, turystyka, krajobraz kulturowy

WPROWADZENIE

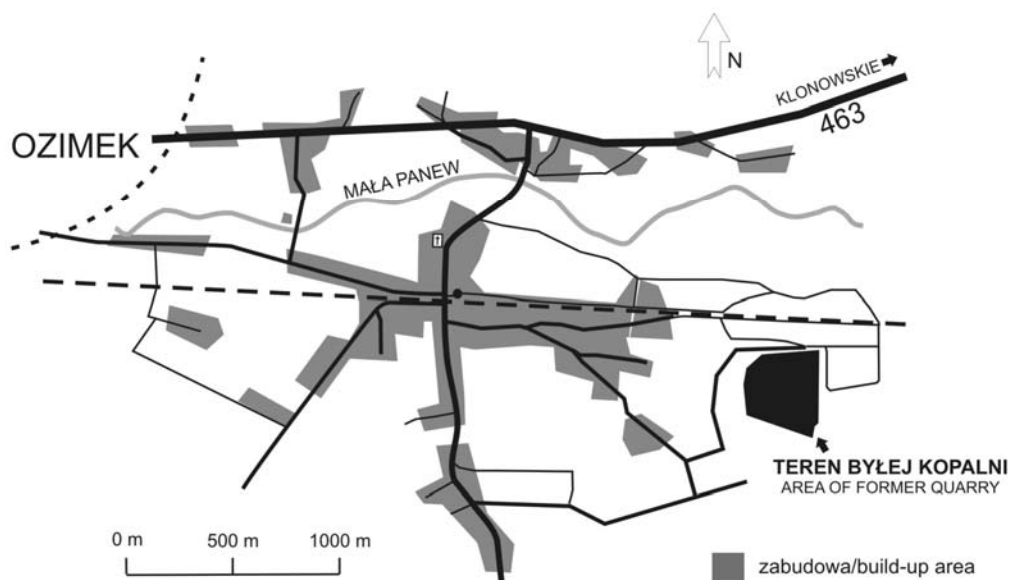
Krasiejów jest wsią o długiej i bogatej historii oraz wielu zasobach naturalnych. Graniczy z miastem Ozimek i ulega wpływom typowym dla wsi o takiej lokalizacji. Od lat stopniowo przekształca się w osiedle wielofunkcyjne, tracąc swą dawną dominującą funkcję rolniczą na rzecz mieszkaniowo-usługowej. Jest to zjawisko typowe i nie byłoby w tym nic szczególnego gdyby nie okazało się, że w bezpośrednim sąsiedztwie miejscowości, na terenie nieczynnej już kopalni odkrywkowej, kryje się prawdziwy paleontologiczny skarb (Zatoń, 2005). Unikatowe w skali kraju, Europy i świata znalezisko paleontologiczne zawierające najstarsze szczątki dinozaurów zostało odkryte 21 czerwca 1993 r. w trakcie rutynowej wizyta w jednym z licznych odsłoneń opolskiego triasu (Dzik, 2003) przez pracowników Instytutu Paleobiologii PAN, w tym Jerzego Dzika. Znajdują się tu liczne czaszki i fragmenty szkieletów kontynentalnych czworonogów labiryntodontów *Metoposaurus*, tekodontów *Paleorhinus*, pancernych roślinożernych tekodontów z rodziny Aetosauridae, drapieżnych labiryntodontów z nadrodziny Capitosauroida oraz prawie kompletny szkielet *Silesaurusa opolensis* (Dzik, 2000, 2004). Głównym złożem skamieniałych kości jest warstwa mułowca powstała w jednostce czasu geologicznego nazywanej karnikiem (Dzik, 2003). Odkrycie to jest ogromną szansą dla wsi, dającą możliwość rozwoju miejscowości, którą trzeba odpowiednio wykorzystać. W opracowaniu starano się pokazać jak może wpłynąć ta nowa sytuacja na wieś i krajobraz, jakie zyski, ale również zagrożenia za sobą pociągnie nowe zagospodarowanie i użytkowanie dawnego wyrobiska.

W tym celu przeanalizowano historyczne przemiany układu przestrzennego miejscowości, stan aktualnego zagospodarowania, a także walory krajobrazowe. Następnie rozważono możliwości zagospodarowania turystycznego z uwzględnieniem wprowadzenia nowej funkcji na terenie byłej kopalni z ekspozycją dinozaurów jako tematem wiodącym.

LOKALIZACJA I HISTORIA KRASIEJOWA

Wieś znajduje się w województwie opolskim, we wschodniej części powiatu opolskiego, na terenie gminy Ozimek. Miejscowość bezpośrednio styka się z miastem gminnym Ozimkiem, z którym łączy ją droga wojewódzka 463 (ryc. 1). Tak bliskie sąsiedztwo miasta wpływa na rozwój strefy usługowej zlokalizowanej przy drogach wylotowych (Borcz, Niedźwiecka-Filipiak, 2000, Rydz, 2003). Przeobrażenia układu przestrzennego wsi poprzez zagęszczenie układu dróg i zabudowy domów jednorodzinnych bezpośrednio łączy się z przemianą wizerunku wsi. Niegdyś autonomiczna miejscowość o bogatym wachlarzu usług, nabiera charakteru osiedla podmiejskiego.

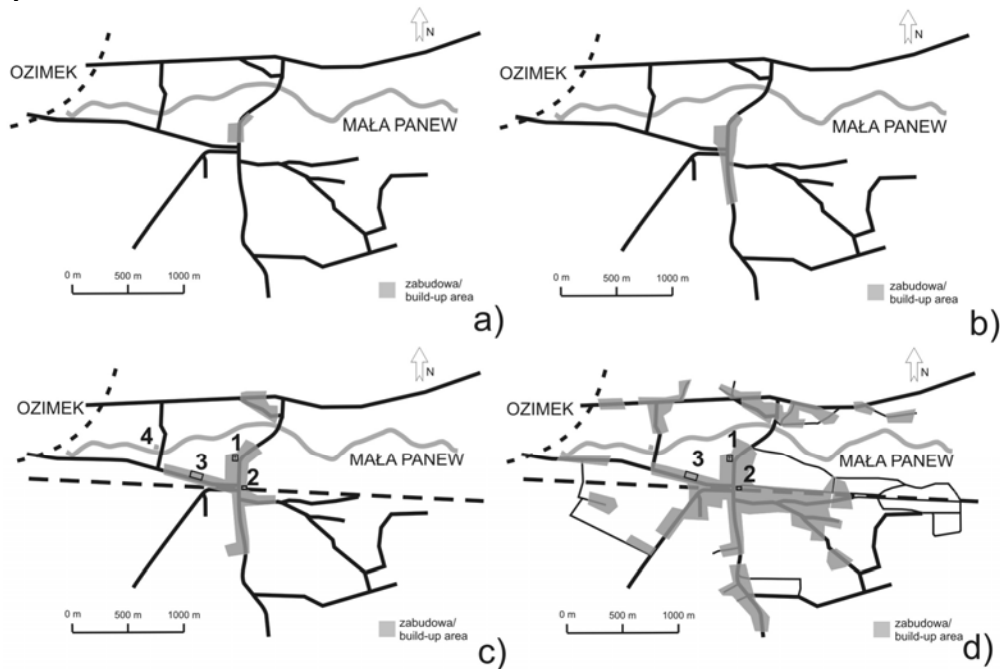
Przez wieś przepływa rzeka Mała Panew, jeden z lewobrzeźnych dopływów Odry (ryc. 1). Jest to niewątpliwym atutem miejscowości wpływającym na jej malowniczość.

Ryc. 1. Krasiejów. *Źródło: opracowanie własne autorów.*

Fig. 1. Krasiejów. *Source: compiled by the authors.*

Krasiejów jest jedną z najstarszych wsi w gminie (pierwsze wzmianki z 1292 r.). Wieś lokowana była w XIII w. na prawie niemieckim i miała wtedy układ ulicowy, który zachował się do XVIII w. Przekształcenia jej w kierunku wielodrożnicy ruszyły od XIX w. Początkowo zabudowa rozwijała się w kierunku poprzecznym do pierwotnej ulicy, a następnie zmieniała swój kształt tworząc nieregularną formę. Obraz wsi zmienił się po roku 1913, kiedy to spłonęła prawie cała jej drewniana część. Odbudowane domy były już murowane. Rozwój przestrzenny Krasiejowa prezentuje ryc. 2.

Ryc. 2. Rozwój przestrzenny Krasiejowa: a) Średniowieczny ulicowy układ wioski, b) XVI – XVIII wiek, c) Pierwsza połowa XIX wieku, d) Stan obecny; 1–kościół, 2–stacja kolejowa, 3–cmentarz, 4–młyn.

Źródło: opracowanie własne autorów.

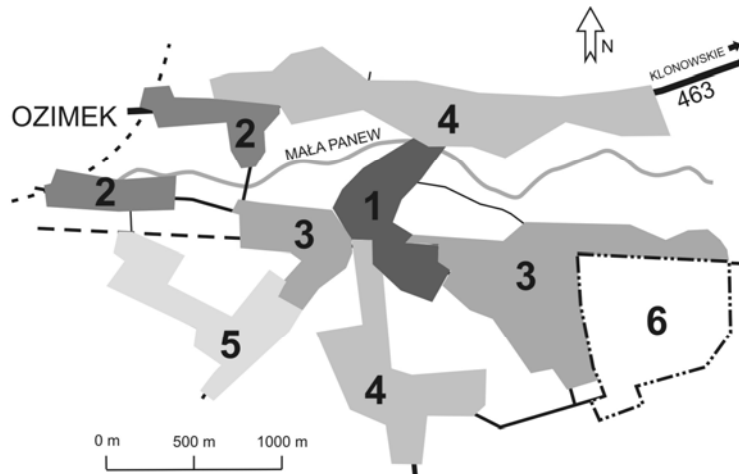
Fig. 2. Spatial development of Krasiejów: a) Medieval arrangement of village, b) XVI – XVIII century, c) First half of XIX century, d) Present; 1–Church, 2–Railway station, 3–Cemetery, 4–Flour Mill.

Source: compiled by the authors.

Przemysł wydobywczy we wsi rozwijał się już od połowy XVIII w. W okolicach Krasiejowa wydobywano rudę darniową używaną do produkcji stali. Z tego okresu wywodzi się nazwa północnej części wsi „Kopalnia”, gdzie wydobywano ten surowiec. Natomiast w 1910 r. wybudowano we wsi cegielnię, wykorzystującą gliny znajdujące się w południowo-wschodniej części wsi. Cegielnia dostarczyła 1,5 miliona cegieł na budowę Pałacu Kultury w Warszawie, a działalność zakończyła po pożarze

w 1965 r. W latach 70. XX w., na bazie wyrobiska cegielni uruchomiono kopalnię ichtu na potrzeby cementowni w Strzelcach Opolskich. Kopalnia w Krasiejowie rozpoczęła eksploatację w roku 1974. Nie wiadomo jak wiele z cennych szkieletów dinozaurów przetransportowano do młynów cementowni Strzelce Opolskie zanim w 1993 r. dokonano odkrycia znacznej wielkości nagromadzenia tych szczątków.

Proces odchodzenia wsi Krasiejów od rolnictwa zauważalny był już w latach 60. ubiegłego stulecia, gdyż z pracy poza rolnictwem utrzymywało się 77,2% mieszkańców. W roku 2005 we wsi znajdowało się 68 podmiotów gospodarczych, w tym 8 produkcyjnych i 60 związanych z usługami rynkowymi. Usługi nie są rozmieszczone w miejscowości równomiernie (ryc. 3). Można wyróżnić w niej kilka stref w zależności od stopnia zainwestowania (Szachowicz, 2005).

Ryc. 3. Strefy zainwestowania terenu w funkcje pozarolnicze: 1-Obszar największego zainwestowania w usługi, centrum usługowe wsi, 2-Obszar dużego zainwestowania w usługi, 3-Obszar średniego zainwestowania w usługi, 4-Obszar małego zainwestowania w usługi, 5-Brak usług, 6-Teren byłej kopalni, obecnie „Dinopark”. *Źródło: opracowanie własne autorów.*

Fig. 3. Areas of land use not related with agriculture: 1-Area of highest investment factor, center of the village, 2-Area of high investment factor, 3-Area of medium investment factor, 4-Area of low investment factor, 5-Lack of investment, 6-Area of former quarry, presently “Dinopark”. *Source: compiled by the authors.*

Liczba mieszkańców pomimo ujemnego przyrostu naturalnego w gminie oraz nasilających się procesów zagranicznych migracji zarobkowych, utrzymuje się w ostatnich latach na stałym poziomie i wynosi około 2050 mieszkańców. Stabilizacja ludnościowa wsi wynika z równolegle przebiegającego zjawiska lodnościowo-osadniczego, nazwanego procesem sukcesji subwencji trwałej na obszarach wiejskich. Zmniejsza się znaczenie odpływu migracyjnego rekompensowane napływem ludności z ośrodków miejskich (Heffner, 1994).

ZARYS PROBLEMATYKI

Eksploatacja surowców mineralnych metodą odkrywkową jest zawsze ogromną ingerencją w krajobraz, która przekształca go, czasem dość znacznie, powodując nieodwracalne zmiany w postaci wyrobisk pogórnich. Nie oznacza to jednak, że nie można wykorzystać tych miejsc nadając im inną funkcję. Niejednokrotnie nowe zagospodarowanie prowadzi do ciekawych rozwiązań przestrzennych, jak ma to miejsce w przypadku dawnych kamieniołomów w okolicy Strzegomia, obecnie zbiorników wodnych z funkcją rekreacyjną.

Przykładowe badania nad krajobrazową rolą wyrobisk i kamieniołomów na zachodnim krańcu Pogórza Śląskiego wykazują 4 możliwości zagospodarowania i użytkowania tych miejsc (Węgierek, Dorda, 2004):

- Wyrobiska o marginalnej funkcji w krajobrazie (niewielkie, wtopione w otoczenie)
- Wyrobiska w pełni zagospodarowane jako miejsca rekreacji i wypoczynku
- Wyrobiska poddawane rekultywacji poprzez lokalizację składowisk odpadów
- Wyrobiska o znaczących walorach przyrodniczych i krajobrazowych.

Wykorzystanie wyrobiska w Krasiejowie można zakwalifikować pomiędzy dwie z powyżej opisanych możliwości. Jest to połączenie zagospodarowania tego miejsca na cele związane z rekreacją i wypoczynkiem z jednoczesnym uszanowaniem walorów przyrodniczych, gdyż miałyby tu miejsce ekspozycja szczątków w naturalnym złożu oraz dalsze badania naukowe. Te nowe funkcje: naukowo-badawcza, muzealniczo-wystawiennicza i rekreacyjna zostały uwzględnione w planach zagospodarowania przestrzennego terenów obejmujących wyrobisko i jego sąsiedztwo, uchwalonych na początku 2004 r. Nad całością czuwa Stowarzyszenie „Dinopark”, które w roku 2003 wyłoniło zwycięzcę konkursu na opracowanie koncepcji urbanistyczno-architektonicznej zagospodarowania terenu wykopalisk paleontologicznych w Krasiejowie. Koncepcja Dinoparku jest interesującym przykładem przemysłowego krajobrazu kulturowego odzyskanego. „Księżycowy krajobraz” odkrywkowej kopalni (fot. 1) w połączeniu z surową formą pawilonu wystawienniczego oraz prezentowanymi eksponatami tworzy kompleks kreujący niepowtarzalne odczucia.

Fot. 1. Widok na hałdy kopalni 2005 rok. *Źródło: autorki.*
Photo 1. View of quarry pile in 2005. *Source: authors.*

Bez wątpienia może być atrakcją turystyczną nie tylko dla znawców paleontologii.

Obecny dojazd do przyszłego Dinoparku nie pomija miejscowości Krasiejów (ryc.1), dzięki czemu może ona również wprowadzić pewne elementy zagospodarowania, związane z wiodącym tematem Dinozaurów. Równocześnie istnieje możliwość ekspozycji walorów krajobrazu kulturowego w samej miejscowości. Wieś od roku 2003 uczestniczy w programie Odnowy Wsi, co dodatkowo może pomóc w tych działaniach. Obecnie jest tam Muzeum Przyrodnicze umieszczone w dawnym budynku szkoły. Wystawa nosi tytuł "Wędrówki z najstarszym dinozaurem" i mimo skromnych zasobów jest dobrze zorganizowana i często odwiedzana przez turystów i wycieczki szkolne.

Oferta turystyczna wsi Krasiejów to również usługi gastronomiczne oferowane przez piwiarnio-kawiarnię i baro-kawiarnię. Baza noclegowa ogranicza się do dwóch gospodarstw agroturystycznych. Przez wieś przebiegają cztery trasy rowerowe: trasa nr 18-czerwona, 19-zielona i 115-czarna. Atrakcją jest ilość kapliczek, krzyży i figur świętych, których we wsi znajduje się 15. Wieś obfituje także w obiekty objęte ochroną konserwatorską, łącznie 44, w tym min. kościół, plebania, cmentarz z kaplicą i ogrodzeniem, szkoła, wędzarnia i ruiny młyna. Jednak wciąż czeka na kompleksowe zagospodarowanie centrum usługowo-handlowe miejscowości oraz „Czarny Dół” - starorzecze znajdująca się na północnym-wschodzie wsi niedaleko rzeki, które jest chętnie odwiedzanym miejscem rekreacji.

DINOPARK KRASIEJÓW

W chwili obecnej ekspansywna zabudowa i wielka rzesza turystów nie jest najważniejszym zagrożeniem dla krajobrazu Krasiejowa i okolicy. Pomimo tylu atutów i możliwości, otwarty w 2007 r. pawilon rozczarował zachęconych reklamami turystów. Brak odpowiednio przygotowanego dojazdu, brak zaplecza sanitarnego, toalet w pawilonie, nieczytelna ekspozycja to tylko kilka z wielu mankamentów odstrasżających potencjalnych turystów. Dobra ekspozycja zbiorów w Muzeum Przyrodniczym na temat najstarszych dinozaurów okazała się miejscem, które pozwoliło zatrzeć złe wrażenie z terenu dawnej kopalni.

Jako przykład sprawnie funkcjonującego obiektu o podobnej funkcji może posłużyć Bałtowski Park Jurajski czy DinoPark w Kołacinku niedaleko Łodzi. Krótki czas powstawania tych obiektów od zrodzenia się idei, nie przeszkodził w interesujący sposób przygotować oba miejsca do zwiedzania. Oferują szeroki wachlarz usług i są licznie odwiedzane przez turystów.

PODSUMOWANIE - WNIOSKI

Dinopark Krasiejów odznacza się dobrą lokalizacją dla rozwoju masowego ruchu turystycznego wraz z dobrym dojazdem z Opola zarówno samochodem jak i koleją.

Ma opracowaną analizę zagospodarowania turystycznego oraz projekt kompleksowego rozwiązania architektoniczno-funkcjonalnego. Jednak zabrakło logistycznego podejścia do realizacji założenia. Powstał wyrwany z kontekstu pawilon wystawienniczy. Strefa dojazdowa, parkingi i zaplecze sanitarne nie zostały odpowiednio przygotowane. W ten sposób obiekt traci na renomie i możliwości gromadzenia kapitału do dalszego rozwoju. Bardzo istotnym elementem dla przyszłego dobrego funkcjonowania Dinoparku jest skoordynowanie działań prowadzących do spójnego wizerunku parku i wsi. Niewątpliwie klasa atrakcji turystycznej wciąż będzie przyciągać nowych turystów i miejmy nadzieję, że w przyszłości zastaną oni kompleks w pełnej okazałości.

LITERATURA

- Borc Z., Niedźwiecka-Filipiak I., 2000: Zmienność hierarchii sieci osadniczej na przykładzie okolic Wrocławia. *Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobótka”* 4, s. 579–589.
- Dzik J., 2003: Krasiejów – u zarania ery dinozaurów (wystawa w Muzeum Ewolucji), *Biuletyn Muzeum Ewolucji Instytutu Paleobiologii PAN, Ewolucja*, nr 1, Warszawa, s. 2-13.
- Dzik J., Sulej T., 2004: Pierwszy polski dinozaur: *Silesaurus opolensis*. Śląskie Wydawnictwo Adan, Opole.
- Dzik J., Sulej T., Kaim A., Niedźwiedzki R., 2000: Późnotriasowe cmentarzysko kręgowców lądowych w Krasiejowie na Śląsku Opolskim. *Przegląd Geologiczny*, vol. 48, nr 3, s. 226-235.
- Heffner K., 1994: Procesy urbanizacyjne, migracje i przekształcenia funkcjonalne we wsiach Śląska Opolskiego. Diagnostyka i ocena kierunków zmian [w:] *Rolnictwo i jego miejsce w rozwoju gospodarczym Opolszczyzny*, praca zbiorowa pod red. Kłodziński M., Rosner A. Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 50-51.
- Rydz E., 2003: Współczesna tendencje w gospodarce strefy podmiejskiej na przykładzie gminy Słupsk i Kobylca [w:] *Współczesne przekształcenia i przyszłość polskiej wsi*, praca zbiorowa pod red. Górza B., Guzik C., *Studia obszarów wiejskich*, Warszawa, s. 181-195.
- Szachowicz U., 2005: Wpływ działalności pozarolniczej na wizerunek wsi na przykładzie Krasiejowa [w:] *Warunki rozwoju obszarów wiejskich*, praca zbiorowa pod red. A. Dyszewskiego, Wrocław, s. 71-79.
- Węgierek M., Dorda A., 2004: Krajobrazowa rola wyrobisk i kamieniołomów na zachodnim krańcu Pogórza Śląskiego – wstępna charakterystyka i propozycje zmian [w:] *Przemiany krajobrazu kulturowego Karpat* wybrane aspekty, red. Myga-Piątek U., *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG* nr 3, Sosnowiec, s. 76-86.

Zatoń M., Piechota A., Sienkiewicz E., 2005: Late Triassic charophytes around the bone-bearing bed at Krasiejów (SW Poland) – palaeoecological and environmental remarks, *Acta Geologica Polonica*, vol. 55 (2005), nr 3, s. 283-293.

SUMMARY

THE CULTURAL LANDSCAPE OF KRASIEJÓW VILLAGE WITH ITS SPECIFIC FUNCTION OF DINOSAUR EXPOSITION

Krasiejów is a village of a long and rich history and many natural resources. In 1995 it appeared that a true paleontological treasure exists in the direct neighbourhood of the village, in the grounds of an inoperative clay strip mine.

Unique in the scale of the country, Europe and the world, this paleontological finding contained the eldest remains of dinosaurs. Therefore a Dinopark Association was created which includes: Opole Marshal Office and Ozimek and Kolonowskie communes. The concept of carrying out the exhibition pavilion, gangways, gastronomy and accommodation background came into existence in 2005. In 2008 in the spring – summer season, the exhibition pavilion, in which 4,4 million zloty was invested, will be ready for visits.

The concept of Dinopark presented in the article is an interesting example of a retrieved post-industrial cultural landscape. The moonlike landscape of the strip mine in connection with the crude form of the exhibition pavilion and presented exhibits creates a complex which can awaken unforgettable feelings. Without a doubt it is a tourist attraction. Not only for paleontology experts.

However, together with a chance of development of the village there appear many threats. At present Krasiejów must solve a number of problems connected with its future. A question about spatial development of the village appears, communication solutions and service program. The trump of the place is its localization over the picturesque Mała Panew river.

The following article presents the concept of Dinopark in Krasiejowie and a wider view into the meaning of its foundation for the inhabitants and the village landscape.